

SOSYAL HAREKETLER LİTERATÜRÜNE ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR

Hande Ramazanoğulları (Öğretim Görevlisi Dr.)
İstanbul Kültür Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
h.ramazanogullari@iku.edu.tr

0000-0002-4523-3217

Atıf:

Ramazanoğulları, H. (2022). Sosyal hareketler literatürüne alternatif yaklaşımlar. *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 47-60.

Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş tarihi/Arrival date: 06.05.2022
Kabul tarihi/Acceptance date: 08.12.2022

Özet

Geleneksel sosyal hareketler literatürü ortaya çıkış şartlarının paradigmalarının içinde sıkışmış olarak ilerlemiş ve siyaset biliminin kapsadığı çok daha geniş bir dünya coğrafyası ve çok daha katmanlı ve aktörlü günümüzün sosyal ilişkilerinde birçok analitik ihtiyaca cevap veremez hale gelmiştir. Bu makale, değişen sosyal, siyasi ve kültürel ilişkilerin doğurduğu ihtiyaca cevap olarak ortaya çıkan literatürü dört başlık üzerinden çalışmakta ve bahsedilen başlıklara sosyal hareketler literatüründen kısmi örneklerle katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal hareketler, Sosyal hareket literatürü, Güncellenmiş hareket literatürü*

Abstract

Conventional literature to social movements has remained restricted within the narrow boundaries of its original genealogical conditions, and has been short of explaining neither the contemporary global movements, nor local social, cultural group confrontations. This study aims to bring together the new literature under four main titles, and endeavors to exhibit partial real life examples to accompany the theoretical content of alternative movement studies.

Keywords: *Social movements, Social movement literature, New approaches to movement literature*

Giriş

Sosyal hareketler ve çekişmeci siyaset (contentious politics) literatürünün ağırlıklı Batı coğrafyası ve Batı coğrafyasına ait sosyal ve siyasi gelişmelerin üzerinden ortaya çıkması gerçeğinden (Tilly 2004), günümüzün birçok alanda küreselleşmede önemli yol almış dünya coğrafyasına gözümüzü çevirdiğimizde, sosyal hareketler literatürünün de bu gelişmelere doğru sınırlarını esnettiğini görmekteyiz. Küreselleşmenin yanı sıra, endüstriyel sosyal ilişkiler ve ekonomik sınıf çatışmalarının ötesine geçmiş kompleks yaşam ilişkileri de literatürün çeşitlenmesine ve farklı analitik perspektiflerin sosyal hareketler teorilerinde yer almasına yol açmıştır. Değişen sosyal, siyasi ve kültürel ilişkilerin doğurduğu ihtiyaca cevap olarak ortaya çıkan literatürdeki alternatif yaklaşımları dört başlık üzerinden inceleyebiliriz. Birinci olarak literatürde son yıllarda Batı dışındaki coğrafyalarda oluşan, küresel güney olarak adlandırılan bölgelerdeki sosyal hareketleri anlama ihtiyacına yönelik çalışmalar; ikinci olarak kültür ve duygu elementinin sosyal hareketlerde sadece çerçevelemenin (framing) bir parçası olarak değil, daha ağırlıklı ve kendi başına bir kategori olarak ele alındığı çalışmalar; üçüncü olarak sosyal çatışma aksiyonlarının temel aktörlerinin, sayısal anlamda büyüklük arz eden gruplar olarak bütüncül tek bir kimlik ya da bir fikir altında ele almak yerine, aktörlerin tek tek bireyler ya da küçük gruplar olarak ele alındığı mikro analizler ve birey kişilerin sosyal hareketle kurdukları anlam ve duygu ilişkilerinin yer aldığı çalışmalar; son olarak da etnograf anlatıcının kendisinin bizzat katılımcı olduğu aktivist yazarların çalışmaları dikkat çekmektedir. Bu makale, bahsedilen başlıklara sosyal hareketler literatüründen kısmi örneklerle katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1. Batı Sınırları Dışında Kalan Sosyal Hareketler

İlk başlığı ele aldığımızda, sosyal hareket teorilerinin batı tecrübelerinin üzerine inşa edildiği literatüre bir yenilik olarak, batı

dışına düşen doğu ve güney coğrafyalarında, teknolojik dezavantaj ve siyasi kapalılık içindeki toplumsal yaşamlarının içinde dayanışma oluşturmaya çalışan aktörlerin birbirinden kopuk ancak paralel pratiklerini anlamaya yönelik yeni bir dil ve yeni kriterlerin sunulduğu bir dizi çalışmayı görebiliriz. Bu çalışmaların içinden öne çıkan isimlerden Asef Bayat'ın ele aldığı 2000'li yılların Arap toplumları, yazarın ifadesiyle 1980'lerin ve 1990'ların temel ideolojik paradigmasını — Marksizm, Arap milliyetçiliği ve İslamcılığı— aşmış, siyasal düşünce, iletişim ve sosyal mobilizasyonun yeni kanalları ile farklı bir kamusal yaşam yaratmıştır (Bayat, 2013). Arap toplumlarında cereyan eden sürdürülebilir toplumsal hareketler, faaliyetlerini yasaklayan, liderlerini tutuklayan, sosyal hareket ağlarını askıya alan baskıcı rejimlere kurban gitmiş, bu toplumların sosyal değişimleri alternatif mecra ve yöntemlere yönelmek durumunda kalmıştır. Bayat'ın, gayri-hareket¹ olarak adlandırdığı, Arap toplumlarına mahsus bu sosyal hareket, sokak siyaseti içinde konumlanır. Batı perspektifinden bakıldığı zaman hareketsiz olarak gözüken bireyler, aktivizm ve gündelik hayat pratiklerini, sosyal gayri-hareketler çerçevesinde birbirlerine kenetlerler. Gayri-hareketlerin merkezinde kentsel kamu hayatı bulunmaktadır. Bayat, siyasi gücün değişime kapalı olduğu, demokratik hakların bulunmadığı, seçimle iktidarın değişmesinin mümkün olmadığı otoriter siyasi toplumlarda, bireylerin kurumsal ve mesleki aidiyetlerine yöneldiklerini ileri sürer. Böylelikle, öğrenciler ve meslek mensupları, aslen kendi aralarında dayanışma yaratmak, ihtiyaçlarını gündeme getirmek amaçlarıyla kurulmuş meslek odalarını ve öğrenci birliklerini bir nevi siyasi parti niteliğine büründürerek ve siyasi iktidara baskı yaparak, grup taleplerine ulaşmanın yolunu açarlar. Ancak, Arap toplumlarında mesleki örgütlerin dışında kalan büyük kesim kurumsal aidiyet dışında kalmıştır, herhangi bir örgütlenmenin mensubu değildir ve sosyal-siyasi taleplerini seslendirebilecekleri bir organizasyon yapısına dahil değildir. Sosyal gayri-hareketlerin aktörleri olarak öne

¹ Non-movement (gayri-hareket) kavramıyla, Bayat, geleneksel Batı sosyal hareket teorisinin dışında, Arap yönetimlerinin yasakçı realitesinin doğurduğu yeni bir toplumsal davranış biçimine işaret etmektedir. Gayri-hareket, protesto, gösteriş, yürüyüş gibi sosyal hareket repertuarlarının mümkün olmadığı Arap toplumlarında,

grup ve bireylerin kamusal alanlarda alternatif yoldan varlıklarını göstermeyi ifade etmektedir. Gayri-hareket vasıtasıyla, sokak satıcıları, işsiz genç grupları, ev kadınları, vs. kendilerini görünür kılan duruş ve davranışlarla kamusal alanlarını şehir meydanlarına, sokaklara taşımaktadırlar.

çıkanlar da çoğunlukla örgüt dışı kalmış bu büyük kesimdir. Ev kadınları, işsizler ve gençler, neo-liberal Arap şehirlerinin göreceli olarak yeni mağdurlarıdır. Sokaklar ve meydanlar bu grupların hoşnutsuzluklarını iletişime geçirebildikleri tek kamusal mecra olarak ortaya çıkar. Ekonomik ve sosyal kaynaklardan yoksun bu gruplar, ekonomik canlılık ve sosyalleşme imkanları için kamusal alanlara, şehir parklarına, meydanlara, ana caddelere yönelirler. Toplumun kamusal özgürlük alanı olan şehrin ortak alanlarının, devletin baskıcı egemenliği altında sosyal özgürlükleri kısıtlayan uygulamalarına karşı, bu yoksun gruplar dolaylı yoldan otoriteye meydan okuyan unsurlar olarak ortaya çıkarlar. Devlet otoritesi karşısında daha yüksek bir tehdit olarak, gayri-hareketliliğin kentsel alanla bir araya gelmesi ve netice olarak daha da büyüyen sokak siyasetinin çekişmeci nitelikleri görülür. Sokak siyaseti ortak kimlik ve aidiyetleri pekiştirir, dayanışmaları genişletir ve nihayetinde itirazları ve itirazlara yönelik protestoyu, itiraz sahiplerinin dar çerçevesinden ileriye doğru taşıyarak, diğer daha az alakalı gruplara, yoldan geçenlere, yabancılara doğru ilerletip, itirazı orijinal gruplarından çıkararak çok daha geniş kitlelere doğru hareketlendirir. Birbirinden ayrı ve bireysel aksiyonlar, tecrit içinde solup gitmek yerine, yağmur damlaları gibi birikip, dereye, çaya, nehre, sele bürünebilme potansiyelini taşımaktadırlar. Böylelikle, batının kolektif hareketlerinden farklı bir gelişim gösteren Arap toplumlarının gayri-hareketleri, çekişmeci siyasetin otorite karşısında edindiği ihtilaf, itiraz ve nihai olarak da değişime yönelik mobilizasyon gücünü kendi dinamikleri üzerinden yaratan bir kapasite kazanır. İlk baskısı 2010 yılında, henüz Arap Baharı'nın yaşanmadığı dönemde yapılan *Siyaset Olarak Hayat'* ta Bayat, bir devrimin ya da ayaklanmanın niye ve ne zaman olduğunun yanı sıra, nerede ve niye çıktığı sorusunun da önemini vurgulamaktadır. Bayat, 2013 yılında eserinin ikinci baskısında Arap Baharı ile de ilgili bir bölüm ekler.

Güney küre coğrafyasında ortaya çıkan yeni sosyal hareketleri örnekler üzerinden inceleyen bir derleme yayın da 2016 yılında Simin Fadae (2016) editörlüğünde yayınlandı.

² Fadae hayat-kalitesi sorunları olarak adlandırdığı meseleleri, Batı'nın kimlik hareketleri çerçevesinde ifade

1960'larla birlikte Avrupa ve Kuzey Amerika'da sosyal hareketler paradigmasının, yeni çıkmakta olan kimlik hareketleri (feminizm, çevrecilik, insan hakları, LGBTQ, gibi) ve daha erken dönemde çıkmış örgütlü emek hareketi arasında belirgin bir ayırım öngörülmekte ve yeni kimlik hareketlerinin, eski sınıf mücadelelerinin yerini aldığı iddiası öne sürülmekteydi. Ancak, Batı toplumsal kategorilerine ait endüstriyel ya da post-endüstriyel toplum tanımlarına uymayan güney toplumlarında, hak temelli talepler ve hayat-kalitesi² temelli sorunlar, batının tarihsel akışından farklı olarak, farklı kulvarlarda değil, birbirlerini besleyerek bir arada ortaya çıkmışlardır. Kitap, küresel güney hareketlerini neo-liberalizm dışı olarak ele alan hâkim anlayışın aksine, haklar ve hayat kalitesi meselelerini ve de 2011'le başlayan yeni hareket dalgalarını ele almaktadır. İlk bölüm, dokuz ülkede haklar temelli hareketleri ve hayat kalitesini mesele eden hareketleri çalışır (Fadae, Chowdhury, Ennaji, Daniel, Estévez). İlk bölüme örnek olarak, İran'da çevreci hareketin ortaya çıkışını, ülkenin önceki dönemlerdeki sosyal hareketlerinden farklı olarak, sivil toplumun rolünü genişletmeye yönelik reform hareketine bağlı olarak gerçekleştiği ifade edilmektedir (Fadae, 2016). Bir diğer örnek de Chowdhury (2016) tarafından Hindistan örneği üzerinden aktarılmaktadır. Su toplama havzaları oluşturma maksatlı kamulaştırma politikalarından dolayı mülklerine el konulan Hindistan Maharashtra köylülerinin mücadeleleri, iki seviyede ilerleyen, mücadeleyi birlikte içeren "ekolojik mülkiyet hakları" temelli —sadece elit ve zenginleri değil, topraksız köylü ve fakirleri de kapsayan— ekolojik kaygıları da içinde barındıran yeni bir mülkiyet rejimine varırmıştır. Kitabın ikinci bölümü ise, anti-kolonyal hareketlerin tamamlanmasının yarım yüzyıl ardından ortaya çıkan ve sosyal hareketler öğrencilerinin hiç de ummadıkları bir dizi ayaklanmayı ele almaktadır (Mansouri & Hendawy, 2016; Durac, 2016; Bringel, 2016; Espinoza, Gonzales & McGinn, 2016; Lassak & Pye, 2016). Sosyal bilim analiz çalışmalarında pek de ilgi görmeyen bu ülkeler, ancak artarda çıkan toplumsal isyanların neticesinde

etmektedir, örn: kadın hakları, LGBTQ, insan hakları, çevrecilik gibi.

akademik dikkatin ön sırasında yer bulabilmişlerdi. Bu bölümde, bir yandan ayaklanmaları ulusal siyasetin içinden anlarken, diğer yandan tarihsel arka plan, ulus ötesi (transnasyonal) eğilimler, yeni oluşan kimlikler ve bunların toplumun geneli ve devlet yönetimiyle olan etkileşimlerinin nasıl şekillendiği de analiz edilmektedir. Kitabın bölümleriyle analitik bağlantı kurulduğu taktirde, genel sosyal hareketler teorisinin küresel güney hareketlerden fayda sağlayabileceği anlaşılmaktadır. İlerleyen bölümlerle beraber, sosyal hareket tanımındaki politik indirgemecilik yerine, demokratik mücadeleleri anlama yolunda, gruplara ve aktivitelerine odaklanmak gibi alternatif bakış açıları kullanılabilir. Aynı bakış açısıyla ilerlendiği taktirde, liberal demokrasi ve demokratik olmayan rejimler ikilemi de öne çıkan bir vurgudur. Küresel kuzeyin analitik araçları ve paradigmaları genellikle liberal demokratik ülkeleri anlamaya yöneliktir. Küresel güney ise kuzeyden farklı olarak, anti-demokratik rejimler içinde geniş bir rejim çeşitliliği spektrumu barındırır; öyle ki bu ülkelerin yarı-demokratik ya da tam otoriter rejimleri de kendi içlerinde de farklıdır. Kitap, Güney kürenin politik rejim ve sosyal hareketleri üzerine yapılacak sistemli çalışmaların, literatürü ele geçiren liberal demokrasi ve anti-demokrasi ikilemini kırmaya yardımcı olacağını ileri sürer. Global analizlerde sosyal hareketler literatürünün aşırı dozda kuzey yarım küreye kaymış merkezi, evrensel anlamda dengelenmeyi amaçladığı taktirde, kitapta da iddia edildiği gibi sosyal hareket çalışmaları küresel güney hareketlerine de odaklanmalıdır (Camoraff and Camoraff, 2012). Bunun yanında kitap, güney küre hareketleri üzerine çalışan araştırmacıların da sadece tanımlamalar yapmakla kalmamalarını ve bir adım daha ileriye giderek, teori inşa etmelerini de önermektedir. Bu sayede, kuzey ve güney

karşılaştırmalı sosyal hareketler çalışmaları, küresel düzeyde teorik çerçevenin genişlemesini ve “yeni sosyal hareketler” kavramının hayat kazanmasını sağlayacaktır (Fadae, 2016).

2. ‘Kültür’ ve ‘Duygu’ Sosyal Hareketlerin Neresinde

Sosyal hareketler literatürüne yönelik en kuvvetli eleştirilerden biri literatürün ana akım kuramı olan politik süreç kuramına (PPT)³ alternatif olarak çıkmış kuramcılardan gelmektedir. Son yıllarda literatüre eklenmiş ikinci ve üçüncü başlıklar olarak kültür ve duygular üzerinden olan yaklaşımları da alternatif kuramcıların sosyal hareketler çalışmalarına yaptıkları katkılar başlığı altında ele alabiliriz. 2000’li yıllarla başlayan ve günümüze doğru ilerledikçe kendi içinde çeşitlilik ve incelikler kazanan bu eleştiriler, sosyal hareketler çalışmalarının dayandırıldığı kuramların, aşırı derecede siyasi süreç teorisi (PPT) üzerine oturtulduğunu ileri sürmekte ve bir dizi alternatif kuramsal yaklaşım önermektedir. Küreselleşme öncesi dönemlerde, sosyal hareketleri anlamaya ve analiz etmeye faydalı olan siyasi süreç teorisinin günümüzde dahi kuramsal alanı halen tek başına kaplıyor olması ve dikkate alınması gereken diğer analitik faktör ve analizlerin önünü kapatıyor olması bu eleştirilerin odağına oturmuştur. Siyasi süreç yaklaşımına alternatif olarak öne çıkan iki önemli argümandan ilki kültür etkeni, diğeri de duygular etkeni üzerine yapılmaktadır. Kültür sadece aklımızın bir ürünü değildir vurgusuyla Poletta (2004), kültürün, sosyal hareketler analizinde dört ana unsurdan biri olan çerçevelemenin⁴ bir alt başlığı olarak sınırlandırılmamasını, kültür etkeninin daha ileri götürülerek hareketin ana unsurlarından bir tanesi olarak ele alınmasını savunur. Geleneksel kuramsal yaklaşımda kültür, aktörlerin öznel algılarıyla bağdaştırılmakla sınırlı kalmaktadır; halbuki siyasi süreçlerin

³ PPT (political process theory), Türkçeye tercümesi politik süreç teorisi, siyasi fırsatlar ve/veya engellerin sosyal hareketleri meydana getiren dışsal sebepler olarak ele alan, dolayısıyla sosyal hareketlerin aslen siyasi bir aksiyon modeli olduğunu ifade eden yaklaşımdır (Tilly 2001, 2002, 2005; Tarrow, 1998, 2002, 2003).

⁴ Çerçeveleme, İngilizce terimiyle framing. Sosyal hareketler için öne sürülen gerekli dört unsurdan biridir; hareketin anlamı, ideolojisi, üyeleri arasında paylaşılan

ortak aidiyet, kimlik gibi öğeleri barındırır. Sosyal hareketlerin dört ana unsurunu Sydey Tarrow, Charles Tilly’nin kurduğu tanımlamadan yola çıkarak, şu şekilde sıralar: siyasi fırsat ve engeller; hareketin repertuarı; hareketin anlam ve kimlik çerçevesi; organizasyon, sosyal ağ ve kurumlar üzerinden kalıcılığı (Tarrow, Sydney., *Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics*, (Cambridge University Press UK, 1998)).

kendilerinin de kültürel unsurları göz önünde bulundurulduğunda, yıllarca siyasi süreçlerin dışında tutulmuş ve sadece aktörlerle bağdaştırılmış olan kültürün, bu süreçlerin iç işleyişlerinde de önemli bir faktör olarak yer edindiğinin farkına varılabilir. Kültürü ön sıralarda savunan yaklaşım, mesele edilen dinamiklerin hangi ortamlarda etkin olduğuna odaklanır. Bu dinamikler geniş bir spektrumun içinde yer alabilirler: birey katılımı, nesillerden beri gelmiş etkin çerçeveleme ya da direnişçinin siyasi fırsat anlayışı gibi. Kültürel yaklaşım böylelikle, bir sosyal hareketin ortaya çıkışının çok daha ötesinde geniş bir spektrum ve alternatif analitik açıklamalar sunarak, bizleri daha zengin bir anlam çerçevesiyle buluşturur.

Sosyal hareketler ve kültür ilişkisini ele alan 2015 yılına ait bir diğer makale de Anna Tan ve David Snow isimleri altında yayınlandı. Yazarlar, bu çalışmada, kültürü iki yönlü kapasite üzerinden ele almaktadırlar. İlki kültürün, sosyal hareketleri doğuran itilafların kaynağı olarak, bir tohum tarlası niteliğinde ifade edildiği üretkenlik kapasitesi; ikincisi ise, kültürün mevcut düzene meydan okuyan ve sosyal değişime yol açan dönüştürücü kapasitesi. Kültürel itilafların konumlarını ve etki mesafelerini ölçebilmek için kültürel unsurlar, ürün, pratik ve anlam olarak üç başlıklı bir sınıflandırmaya tabidir. Bunun yanında, hareket aktörlerinin öne sürdüğü kültürel talep ve mücadeleler, sistematik bir sınıflandırmada değerlendirilmek üzere, bu üç kültürel unsurla bağıntılı üç temel sosyal hareket eğilimi altında tanımlanırlar: benimseme/kabul etme, ıslah etme/geliştirme ve reddetme. Böylelikle ortaya çıkan tabloda, geçmişte ve günümüzde birçok hareketin hem ortaya çıkmasında hem de karakterinde, kültürel itilaf ve mücadelelerin son derece geniş yer tutmuş olduğu gerçeği gözler önüne serilir (Tan & Snow, 2015). Öyle ki, 2011 yılı Arap Baharı ve 2013 yılı Occupy dalgalarında yer alan ve hızla yayılan bu tarz hareketlerde, maddi yoksunluktan kaynaklanan yakınmaların dahi, kültürel mücadelenin dışında tekil halde, kendi başına yer tuttuğu enderdir. Bunun yanı sıra, 21. yy. boyunca öne çıkan sosyal hareket stratejileri, kısmen de olsa kültürel öğrenme yoluyla gerçekleşmiştir. Arap Baharındaki şiddete başvurmamanın tavrın köklerini anti-otoriter ve anti-militer kültürel

değerlerle açıklarken, Occupy hareketlerini besleyen, hatta körükleyen sosyal medya ağlarının etkinliğini de ademi merkezietçi pratiklerle açıklanabilmektedir. Bu gelişmelerin tümünün tamamen yeni olduğu şeklindeki ifadeler ise kültürel geçmişleri göz ardı etmektedir. Kitap (Porta & Mario, 2015), birçok sosyal hareketin köklerinin kültüre dayandığını ve kendinden önce gelen hareketlerin uzantısı ya da sentezi olduğunu öne sürmekte ve örneklerle ele almaktadır.

Aynı bağlamda ikinci argüman olarak, sosyal hareketlerin açıklanmasında duygulara yer verilmesinin gerekliliğini öne süren bir diğer kitap çalışması da Goodwin & Jasper'a (2004) aittir. Kitap, içerdiği makalelerle (Polletta, Kurzman, Steinberg, Flacks, Gould, Ganz, 2004) sosyal hareketlerin içinden geçtiği siyasi süreçlerdeki tutku dolu yönü ele almakta ve duyguların yok sayıldığı kuru bir yapısal kuram içinden bakıldığında sosyal hareketlerin anlamlarını yitirdiğini ileri sürmektedir. Kitaptan, Gould (2004) makalesinin ifadesine göre, bir sosyal hareketin motivasyonu ancak, içeriden birebir yaşayan kişilerin derinden etkilendiği duygular, duyguların yoğun olduğu bireysel hikayeler, duyguların gücü ve harekete kattığı itici kuvvetle anlamlandırılabilir. Burada dikkatimizi sosyal hareketin itici gücü olarak duygulara yönelttiğimiz taktirde, duyguların merkezi niteliğini gözden kaçırmamış olmakla kalmayız, ayrıca dışsal siyasi fırsat teorilerinin eksik analizleriyle baş başa kalmaktan ve alışlagelen kuru siyasi teorilerin içinde hapsolmaktan da kendimizi kurtarmış oluruz. Duygulara yöneltilen analitik dikkat, katılımcıların öznelliğini, motivasyonlarını aydınlatan, hareketin yönünü, stratejik tercihlerini, itilaflarını ve diğer süreç ve niteliklerini kavramamızı mümkün kılan iç görüşleri bize kazandırır. Hareketin sürdürülebilirliği, iç itilaflar, ideolojik ayrışmalar, ritüeller gibi meseleleri, dış etken odaklı siyasi süreç kuramlarıyla anlamaya çalıştığımızda hem bağlantılı sebeplerden hem de gerçek itici güçlerin varlığından uzaklaşırız ve neticede analizlerimiz eksik ve yetersiz kalır. 1987 yılında AIDS hastalığından yakınlarını kaybeden acı dolu grupların, siyasi iradenin umarsızlığı karşısında başlattıkları ACT UP hareketi duyguların sosyal harekette merkeziliğine işaret eden önemli bir örnek

oluşturmaktadır. Hareket, AIDS hastalığına yönelik sosyal ve siyasi farkındalık yaratma ve hastalığa karşı mücadele etme amacıyla, Amerika'da New York şehrinde başlar. Sosyal hareketin içinde duyguların son derece yoğun yaşandığı ACT UP, AIDS hastalığı sebebiyle sevdiklerini kaybeden yakınların ayrıca hareketin aktivistleri olduğu; gözyaşı, yas, kızgınlık, acı dolu tecrübelerin, hareketin repertuarıyla birebir örtüştüğü bir deneyimi aktarmaktadır. ACT UP, duygu ve tutkuların öne çıktığı erken sosyal hareketlere bir örnek oluşturmakla beraber, bu özelliğiyle ancak 2000'li yıllarda sosyal bilimin analizi olarak dikkat çekmeyi başarabilmiştir (Gould, 2004).

Siyasi süreç kuramının sosyal hareketler analizlerinde kapladığı baskın alana meydan okuyan ve duygu odaklı yaklaşımın gerekliliğine vurgu yapan kuramsal çalışmalara bir diğer örnek olarak da James M. Jasper (2018) çalışması *The Emotions of Protest* adlı kitabı verebiliriz. Jasper çalışmasında, Charles Tilly'nin başını çektiği yapısal yaklaşımlara eleştirel gözle bakar. Politika ve protesto analizlerinde kurumları odağına alan Tilly ve ardından gelen yapısalcular, 18.yüzyıldan günümüze, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika coğrafyalarının siyasi tarihlerinin içinden, kişi ve grupların hareketlerini, siyasi fırsat dönüşüm anlarına odaklanarak açıklamışlar; ana unsurlar olarak kurum ve yapıları uyumlanarak analizlerde bulunmuşlardır. Dış siyasi dönüşümleri odağına alan bu tahlillerde, kişiler ve kişilerin eylemleri açıklayıcı nitelikleri önemlerini yitirirler: ne şekilde karar verdikleri, nasıl grup ve ittifak kurdukları, siyasi-sosyal yapıları dönüştürme, hedef ve araçlarını uyumlandırma uğraşları analizlerde yer alamazlar. Rasyonalist modellerden dolayı doğan bu tip boşlukları gidermek için sosyal hareketler literatürü, bir süredir kültür odaklı yaklaşımlara yönelmiştir. Böylece, siyasi süreç kuramının dar aralığına sıkışmış ve insanı çıkar peşinden koşan basit unsurlar olarak ele alan yapısal yaklaşımlardan doğan ihtiyaca çözüm arayışına girmiştir. Her ne kadar kültür odaklı analitik yaklaşımlar literatürde önemli bir yer almış olsalar da Jasper, kitabında, sosyal hareketlerde duyguları daha da ileriye, sosyal hareketlerin kültürel analizinin ötesine taşır ve siyasi süreç kuramının yetersizliğine alternatif olarak kültürel yaklaşımı öne süren kesimi de

eleştirilerinin odağına yerleştirir. Sosyal hareketlerde, eylemlilik ve kültürel faktörün arasında hala bir boşluk bulunmaktadır ve Jasper bu boşluğun ancak duyguların varlığına yer verilmesiyle doldurulabileceğini öne sürer, 'Sadece yazılı metinler, şemalar, taslaklar yardımıyla dünyayı anlamlandırarak açıklayamayız, bütün bu enstrümanların etrafında ancak duygularımızla yol alabildiğimiz kadar anlam üretebiliriz' (Jasper, 2018).

3. Sosyal Hareketlerde Dijital Ağ Tabanı

Sosyal hareketlerde duygulara değinen bir başka dizi çalışma da Manuel Castells (2012, 2015) tarafından ele alınmıştır. Castells, önceki duygu odaklı çalışmalara paralel olarak, sosyal hareketlerin temelinde yine duyguların varlığını öne çıkarırken, ağ tabanlı iletişimin itici gücünün altını da çizmektedir. Duyguların insan gruplarına taşınması yoluyla aksiyona dönüşümü, bir sosyal hareketi gerçek bir hareket haline getirmektedir. Duyguların kalabalıklara taşınabilmesi bireysellikten kamusalığa doğru duygu aktarımını gerektirmekte ve bunun temel yolu olarak da iletişim kilit vazife görmektedir. Castells, tarihsel olarak sosyal hareketlerin belirgin iletişim mekanizmalarına bağımlı kaldığını ifade eder; dedikodu, vaaz, tebliğ ve bildiriler, uzun dönemler boyunca, kişiler, minberler, neşriyat gibi araçlarla geniş kitlelere ulaştırılmıştı. Günümüzdeyse, çok yönlü, yatay, dijital iletişim ağlarıyla, tarihin en hızlı, özerk, etkileşimli, yeniden programlanabilen, kendiliğinden genişleyebilen iletişim imkanları geniş kitlelerin hizmetine sunulmuş durumdadır. 21. yüzyılda iletişimin devrimsel gelişimi, kamusal alanın bireylerden kalabalıklara doğru genişleyerek büyük çaplara ulaştığı yepyeni bir çağa işaret etmektedir. Kamusal alanın son derece hızlı ve beklenmedik ölçeklerde kurulmasının önünü açan günümüzün iletişim teknolojisi, bireyler arası ilişkilerde sergilediği nitelikler sayesinde sosyal hareketlerin organizasyon yapısında da belirleyici rol oynamaktadır: iletişim ne kadar etkileşimli ve uyumluysa, hareket yapılanması o oranda daha az hiyerarşik ve kendisi de aynı oranda katılımcı olmaktadır. Bu yüzden, dijital çağın ağ tabanlı sosyal hareketleri, sosyal hareketler açısından yepyeni bir hareket türünü temsil etmektedir. İletişim kanallarını

tekelleştiren devlet ve şirketlerin kontrolünden olabildiğince uzak internet sosyal ağları, fiziksel olmamakla beraber özerk kamusal alanlar oluşturmakta da başarılı oldular (Castells, 2015). Bireyler bu kanallar üzerinden bir araya gelmeyi, tek başlarına yaşadıkları korku ve çekincelerden, birlikteliğin gücüyle sıyrılmayı başardılar. Castells, Occupy hareketlerinde, internet medyasının bu hareketlerdeki temel işlevine özellikle işaret eder. Kablosuz internet ağlarıyla örülmüş bir dünyada hareketler adeta bir salgın gibi yayılarak karşımıza çıkmakta; fotoğraflar, imajlar, fikirler viral hızlarda toplumlara, kültürlere, coğrafyalara dağılmaktadır. İlk defa Arap dünyasında diktatör rejimlere karşı, halkların demokratik hak ve özgürlük talebiyle ortaya çıkmış olan ağ tabanlı hareketler, Avrupa ve ABD’de hükümetlerin ülkenin içine girdiği ekonomik krizle baş edememeleri ve halkın refahı yerine krizden sorumlu finansal işletmelerin yanında yer almalarıyla patlak vermişti. *Networks of Outrage and Hope*, ağ tabanlı toplumların sosyal hareketlere ışık tutması maksadıyla ele alınmış, hareketleri gözlemlerken onları açıklamaya çalışmadan, daha sınırlı bir amaca yönelik hazırlanmıştır. Kitap amacını ağ tabanlı sosyal hareketlerin doğalarını, bakış açılarını açıklayacak gözlem metoduna dayalı hipotez oluşturmak olarak belirlemektedir. Oluşturulan bu hipotezlerin, zamanımızın yeni sosyal değişim yollarını tanımlamamızı sağlaması ve ortaya çıkacak pratik ve politik önermelerin ışığında yeni tartışmaların önünü açması umudu taşımaktadır.

Dijital iletişim ve internetin sosyal hareketlerde yer almasıyla, aktivistlerin fiziksel alanda bir araya toplanmalarında önceki dönemlere kıyaslanamayacak kadar yüksek ve hızlı bir hareketlilik gerçekleştirebildiklerini Zeynep Tüfekçi (2017) kendisinin de kısmen yer aldığı bir dizi örnek üzerinden aktarır. Tüfekçi kitabının, *Twitter and Teargas*, giriş kısmında, 1997 yılına gider ve internetin erken yıllarında dijital ortamda organize olan küresel aktivistlerin, Kuzey Amerika serbest ticaret anlaşması (NAFTA) sebebiyle Meksikalı küçük çiftçilerin toprak haklarını kaybetmelerine karşı “Encuentro” ismini verdikleri bir dizi aktivist toplantısını, güney Meksika’nın dağlık bölgelerinde fiziksel bir ortamda

düzenlediklerini aktarır. Ardından, 1999 yılına gelindiğinde elektronik posta ağları, Seattle’da toplanacak Dünya Ticareti Örgütü toplantılarına yönelik gösterilerin düzenlendiği platform olur. 2011 yılına gelindiğinde ise dünya, internet ağları ve sosyal medyanın başını çektiği bambaşka bir çağın açıldığına şahit olur. 2011 yılı Arap Baharı - Orta Doğu ve Kuzey Afrika halk ayaklanmaları- akademik çevrelerin, hatta aktivistlerin kendilerinin bile, içinde yer almakla beraber bu beklenmedik kuvvet ve hızdaki hareketin karşısında hayretler içinde kaldıkları bir dönüşümü yaşadıkları bir dönemi işaret etmektedir. Tüfekçi, kendisinin de bizzat şahit olduğu bu tarihsel dönüşümü, bir taraftan sosyal hareketlerin çalışma biçimlerindeki geniş değişimlerle, diğer taraftan da iktidar sahiplerinin tepkisel değişimleriyle birlikte anlamaya çalıştığını ve kitabının sadece yeni teknolojilerin hikayesi olmadığını ifade eder.

Tüfekçi, toplumsal güvensizliğin, elit başarısızlıklarının ve seçim demokrasilerinin zayıf kurumlarının öne çıktığı siyasi bir devri ele almaktadır. Geçmiş dönemlerin yerleşik kültürel, siyasi ve yurttaşlık eğilimleri, yeni dönemin yüksek teknolojilerini de bünyelerine katmışlar ve neticede, kitlesel katılım ve isyanın etkisi eski dönemlerde görülmemiş boyutlarda güçlenmiştir. Ancak bir taraftan da eskiye nazaran kırılma yaşanmıştır. Bu çalışma kitlesel katılım ve isyanın teknolojiyle buluşmasının avantaj ve dezavantajlarının içiçe geçmiş öyküsünü oluşturmaktadır. Sosyal hareketler, dijital teknolojileri etkin kullanmaları sayesinde, çok kısa bir zamanda, lojistiğin masraf ve yüklerinden kurtulmuş, büyük sayılarda kitleleri bir araya getirip, bu sayede büyük organizasyonları başarmıştır. Ancak, internet öncesi dönemlerin zahmetli uğraşları, verdiği bıkkınlık ve zorlukların yansırı, katılımcıları toplu karar alabilme süreçlerine hazırladığı gibi, hareketin sürdürülebilirliği için gerekli dayanma gücünü de sağlamlaştırmıştı. Teknolojik devrim öncesi dönemlerde sosyal hareketler, sürekliliği başardıkları uzun dönemlerin içinde taktiksel manevra kapasitelerini de geliştirmişlerdi. Örneğin, Amerikan sivil haklar hareketi, otobüs boykotlarından, oturma eylemlerine, özgürlük yolculuklarından, toplu protesto kampanyalarına ve o anki hedefine ve maksadına göre değişen daha birçok taktiksel

manevralar, repertuarlar üretmişlerdi. Teknolojik devrimle ortaya çıkmış olan günümüzün ağ hareketleriyse, görkemli bir organizasyonla tüm yaratıcılıklarını başlangıçta gözler önüne sererken, devam sürecinde yeni taktikler ve manevralar üretmemekte, bir tür taktik donması⁵ yaşamaktadırlar. Uzun dönemde, dijital olanakların itici gücüyle yakaladıkları yüksek mobilizasyonun ilk enerjisine orantılı bir organizasyonu, katılımı, dayanıklılığı devamlı kılamamaktadırlar. Bu noktada, sosyal hareketleri, çatışmacı siyasetten ayırt eden en önemli özelliğinin, toplumda kalıcı sosyal bağlar kurmak suretiyle sürdürülebilirliğini sağlama başarısı olduğunu hatırlamak gerekir (Tarrow, 1998). Sürdürülebilirliği başaramamanın neticesinde, hareketler meşruiyetlerini kalıcı kılamamakta, çatışmacılığın ötesine geçememektedirler. Son dönemlerde, dünyada ve Türkiye’de birçok hareket tatsız sahnelerle ve acı neticelerle sonuçlanmış, Facebook ve diğer sosyal medya sayfaları yazarın birçok arkadaş ve tanıdıklarından gelen sürgün ve hapis haberleriyle, ziyaret ettiği şehirlerin harabe fotoğraflarıyla dolmuştur. Tüm olumsuzluklara rağmen Tüfekçi, sosyal bilimci, teknoloji bilimci ve katılımcı kimliklerinin ışığında, yeni dönem ağ tabanlı hareketleri başarısızlık hikayeleri olarak tanımlamanın eksik bir bakış açısı olacağına da altını çizmektedir. Dijital dönemin sosyal hareketlerini, yeni bir sosyal hareket çağına başlangıcı olarak görmemiz gerekir. Dijital ağ hareketlerinin gelişim hatlarını ve başarı kriterlerini geçmiş dönemlerin sosyal hareketleri üzerinden değerlendirmek, yeni çağın hareketlerini parlattığı gibi söndü şeklinde intibaların içinde soluksuzluğa mahkûm edecektir. Dijital dönemin yeni nesil hareketlerini uzun soluklu bir yolculuk olarak izlemeye devam etmek, geçmiş çağların analitik araçlarına teslim etmeden, kendi başarı kriterlerini oluşturmalarına sabır göstermemiz daha yerinde olacaktır (Tüfekçi, 2017).

4. Etnograf Aynı Zamanda Katılımcıysa

Ulus-ötesi aktivizmde etnografik araştırmanın ve sosyal bilimcinin katılımcı

kimliğinin hareketi anlamadaki önemini vurgulayan bir diğer çalışma da Jurish ve Khasnabish editörlüğünde 2013 yılında yayınlandı. Kitap, aktivizm pratiğinin ve etnografik araştırma süreçlerinin örtüştüğü bir dizi deneyimi ele almaktadır. Bahsedilen süreçlerde, etnografik analiz ve açıklamalar, dışarıdan gözlemci ya da mülakatçı bir araştırmacının gözüyle aktarılacak yerine, sosyal değişim peşindeki taban hareketlerin içinden, aktarıncının aynı zamanda deneyimci rolünü de üstlendiği birinci ağızdan bilimize sunulur. Analizlerin siyasi katılımcı kimliği taşıyan etnograflar tarafından yapıldığı aktarımlarda, geleneksel objektif metotlarla sağlanması mümkün olmayan, normalde üçüncü kişilere ifşa edilmeyen önemli ampirik konular gün ışığına çıkabilmekte ve kritik teorik içerikler sağlanabilmektedir. 1990’lardaki ilk Zapatista isyanlarının, gelip geçiciliğinin yanı sıra, taşıdığı ulus-ötesi (trans nasyonal) aktivizm dalgası, yirmi yıllık aradan sonra 2011 Occupy hareketlerinin bünyesinde dünyanın birçok bölgesinde hızla yayılarak varlığını yeniden göstermişti. Günümüz aktivizmi son derece geniş sınırlar içinde, trans nasyonal niteliklerle yer almayı başarmış olmakla beraber, geleneksel sosyal hareket analizleri, hareketlerin bu ulus ötesi niteliğini ele almaktan uzak kalmaya devam etmişlerdir. Geleneksel sosyal hareket teorisi, ulus ötesi nitelikleri görmezden gelmekle beraber hareketleri, kaynak, konu çerçeveleme, siyasi fırsatlar boyutlarının dar alanında ele alarak, hareketleri modern kurumlar üzerine tasarlanmış bir siyasi görünüme oturtmaktadır. Hareketlerin ulus-ötesi nitelik kazandıkları örneklerde, baskın teorilerin yaklaşımlarını, siyasi, ekonomik kurum ve süreçler üzerinden sürdürmesi, mevcut güç sistemlerini radikal anlamda sarsmak, yerlerine yeni sosyal-politik ilişkiler, tasarımlar koyma maksadı taşıyan bu mücadelelerin, yanlı değerlendirmelerden dolayı üstünü örtmektedir. Ulus-ötesi aktivizm, yerel, bölgesel ve ulusal ölçekleri aşan ancak onları da içeren, çok ölçekli bir tabiatta cereyan eden günümüz aktivizmini hem yaşanan hem de hayal edilen bir sosyal alan olarak ortaya çıkarmaktadır. Alışılmışın dışındaki aktivist ve

⁵ Tactical freeze/taktik donması: Tüfekçi, kendi ürettiği bu tanımlamayla, taktik üretme, müzakere etme ve elle

tutulur politika üretme kapasitelerinin yokluğunu ifade etmektedir (s.xvi).

etnograf aktörlerin öznelliklerinin ve aksiyonlarının kesişmesiyle yeniden ve yeniden oluşturulan bir ontolojik alanı ifade edilmektedir (Juris & Khasnabish, 2013). Anlamını, varlığını ve gücünü, yaşanmış ifade süreçlerinden alan bir ölçek olarak bu hareketler, ulus-ötesinin yaşanmış ilişkilerinin ürünü olarak ele alınmalıdır. Khasnabish, etnografinin kendisine ve yanı sıra günlük ilişkilere verdiği ilginin ulus-ötesi aktivizm çalışmaları için vazgeçilmezliğinin altını çizmektedir.

Etnografinin ulus-ötesi aktivizm için öneminde sosyal bilimcinin aynı zamanda aktivist olduğu durumlara vurgu yapan bir diğer çalışma Menashi Desai'nin (2013), bu bağlamdaki uzun tarihçesinden dolayı feminist mücadeleyi konu olarak ele aldığı kitap makalesidir. Bilgi üretmekten sorumlu sosyal bilimcinin otoriter rolü yeniden yazılmış ve etnograf artık, birbirleriyle diyalog halindeki yorumcu katılımcılara eklenmiş, onlardan biri olmuştur. Ancak, feminist metodolojide, araştırmacı ve araştırmanın öznesi arasındaki güç ilişkilerinin yarattığı gerilim halen devam etmekte ve bundan dolayı katılımcı etnografinin ulus-ötesi feminist harekete olan katkısı kısıtlı kalmaktadır. Bu gerilimin kaynağı iki unsurdan beslenmektedir: İlki, hareketin analizinin tümüyle araştırmacının tekelinde bulunuyor olması ve aktivistin bu sürecin dışında kalması; ikincisiyse, ulus-ötesi hareketlerin hızla yaygınlaşmasıyla aktivizm zemininin coğrafyasıyla birlikte kimlik ve kurum sınırlarının da belirsizleşmesi ve aktivistin rolünün birçok yayın, panel gibi etkinlikleri de kapsamasıyla, araştırmacıyla aynı zemine doğru yaklaşmasıdır. Ulus-ötesi sosyal hareketlerde araştırmacı akademisyenin bir taraftan aktivist kimliği edinmesinin yanı sıra, aktivistin de akademisyen fonksiyonlarını edindiği bir resim ortaya çıkmaktadır. Ulus-ötesi hareketlerin ortak niteliği olarak, araştırmacının ve katılımcının kaygan kimlikleri ve hareket sürecinde karşılıklı olarak birbirlerinden bir nevi rol çalmaları, makalelerde ortak tespitler olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, kitabın sonuç bölümü, ulus-ötesi hareketleri çalışan etnografinin açık ve

net olarak mücadele içindeki grupla aynı safta yer almasını, birlik olmasını ve de mümkün olduğu kadar, teori-pratik ve özne-nesne bölünmelerinin ortadan kaldırmasını, en azından sarsması gerektiğini savunmaktadır (Juris & Khasnabish (2013). Yazarlar, aktivist ve araştırmacının ayrı varoluşlar olmalarıyla birlikte, hareketin içinde bir bütünü oluşturan elemanlar olarak ortaya çıkmalarını savunmaktadırlar.

Hareket içindeki rol bölünmelerini tamamen ortadan kaldıran bir diğer çalışma türü olarak da katılımcının kendisinin direk olarak hikâye anlatıcısı şeklinde ortaya çıktığı, akademi dışı yayınları görüyoruz. Aktivist bir yazar olan ayrıca lise ve yetişkinlere okur-yazarlık öğretmenliği yapan Greg Jobin-Leeds'in (2016), Agitarte⁶ isimli bir aktivist sanatçı platformu ile iş birliği içinde yayına hazırladıkları sosyal hareketlerin perde arkasını ve yaşanmışlıklarını birebir aktaran, hikâye anlatımı türündeki 2016 yılı basımı kitap, literatüre farklı bir perspektif ve amaç sunmaktadır. Kitap, giriş bölümünde, kelimeler, şarkılar ve sanat aracıyla hikâye anlatımının aktivistlerin başvurdukları en can alıcı pratikler olduğunu öne sürer. Hikayeleri aracılığıyla nasıl mücadele edileceğini birbirlerine öğretirken, aktivistler sosyal hareketleri birbirlerine bağlayan tutkalı oluşturmaktadır. Bu bağlamda kitabın ana malzemesini oluşturan hikâye anlatımlarına kelimeler ve sanat aktarımlarıyla yer verilir. Hikâye anlatımı geleneğiyle, aktivistler güçlü kolektif bir 'biz' oluşturmayı ve ürkütücü derecede köklenmiş hasımlarının değişimin tüm kanallarını kapatmaları karşısında cesaretle mücadele etmeyi sürdürmektedir. Birçok sosyal hareket alanının hikayelerinin yanı sıra yaşanmışlıkları aktaran kelimeler, gösteri ve yürüyüşlerde kullanılan görsel malzeme ve sanatsal ürünlerin fotoğrafları da kitapta okuyucuya sunulur. Okuyucu da bu şekilde hikayelerin tecrübesine yaklaşır, bir anlamda içine girer. Kitapta, LGBTQ, yaygın eğitim, hapishaneler, mülteci hakları, ekonomik güç mücadeleleri, çevre savaşçıları gibi birçok sosyal hareket alanından yapılan aktarımlarda hareketlerin ortak yapısal niteliği

⁶ AgitArte, çalışan sınıf sanatçı ve kültür üreticilerinin oluşturduğu, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve ideolojinin kesişme noktalarında çalışan, kültürel dayanışma ve taban mücadelelerini destekleyen projeler

üreten Puerto Rico ve Boston, Cambridge merkezli bir örgütlenmedir.

olarak dönüştürücü organizasyonların altı çizilmektedir. Hareketin dönüştürücü organizasyon kapasitesine sahip olabilmesi için en çok etkilenmiş toplulukların içinde hareketin organizasyonunu oluşturmak, dönüştürücü vizyonlar sunmak, kuvvetli hikayeler aktarmak, sorunların nedenlerinin köküne inebilmek, grubun kimliğiyle mücadele tanımını kesitirebilmek, gücü sekteye uğratmak, baskın tarafın elindeki gücün yönünü değiştirmek, dayanışma yaratmak ve birlikteliği sağlamak gibi aksiyon stratejileri öne sürülür. Kitap, bu kriterlerin aktarılan hareketlerde nasıl bir dönüşüm sağladığına analitik ve yakın tarih süreçlerinin içinden bakan akademik yapı ve dile yakın yazılar içermektedir. Ayrıca her bölümde aktivist mülakatları ve *protest art* (protesto sanatı) adı verilen sanatsal araçla, hareketi temsil eden mesajları ve tasarımları, görsel protesto sanatına ve yeni bir dile dönüştürerek, sosyal dönüşüme sinerji ve perspektif katar. Julio Salgado, queer bir aktivist (kuir sanatçı aktivist), undocu-love (evraksız-aşk) ve undocu-queer (evraksız-kuir) görsel sanat serisiyle, ana akım sosyal, politik, kültürel, cinsel kimliklerin dışına itilmiş birçok grup ve kişiye ilham kaynağı olmaktadır. Mağduriyet ve itilmişlik tek kaynaklı değildir; üst üste bindirilmiş birden çok aykırılığın neticesiyle oluşur. Mağduriyetin dili, popüler medyanın kamusal iletişimde yarattığı eksik ve yanlış izlenimleri ortadan kaldırmaya yönelik olmalıdır ve bu yüzden de içeriden bakan bir iletişim dili kullanılmalıdır (Salgado, 2016: 22). Kitapta yer alan bir bölümde, kahramanının, yüksek öğrenimden mezun olmuş, belgesi olmayan queer bir göçmen yazarın oluşturduğu *Herkes Özgürlük* isimli bir çizgi roman serisiyle, ana akım cinsel tercihlerin dışında yer alan grupları toplumda yer ettiği şekli ile temsil etme gayreti sergilenmektedir. ABD’de, geleneksel basın ve yayın araçları, heteroseksüel tanım dışındaki tüm cinsel kimlik meselelerini eşcinsel evliliği ve eşcinsel ordu mensubu kategorilerine sıkıştırılmaktadır. Kitabın bölümlerinden birini oluşturan çizgi roman serisi, bu dar kategorinin ötesine uzanabilen bir bilinç oluşturma gayreti

içinde çalışmalarda bulunur. Seride, birçokları hem beyaz ırk hem de ana akım cinsel kimlik mensubiyetinin dışında yer alan ve yanı sıra fakirlik ve göçmen statülerinden dolayı da sürekli sınır dışı edilme tehdidiyle karşı karşıya kalarak yaşayan kesimlere ses verilmektedir. Bu hikayelerle, on binlerin çok katmanlı mağduriyeti aktarılır ve çizgi roman ve diğer sanatların da yardımıyla seslerinin duyurulması mümkün kılınır. Sanat, ana akım medyanın hatta eşcinsel medyanın dahi ele almadığı farklılık hikayelerinin anlatılmasının yolunu açmaktadır. Hazırladığı çizgi romanın Afro-Amerikalı kadın kahramanını kendisinin canlandırmasını yanıltıcı ve eksik olacağını düşündüğü için Salgado, Afro-Amerikalı bir kadın arkadaşından hikâyenin ona ait kısımlarını seslendirmesini ister. Böylece kendi hareketlerinde, diğer hareketlerde en çok eleştirdikleri duruma— başkalarının adına konuşma hatasına— düşmekten kendilerini kurtarmayı hedeflemiş olur.

Sonuç

Sosyal hareket çalışmalarının en erken ve saygın isimlerinden Charles Tilly (2004), toplumsal çatışma olaylarına *sosyal hareket* adını vermekten ilk başlarda ne kadar çekindiğini ifade eder. Ancak tarihsel toplumsal olayları izlemeye devam ettikçe, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da 17. yüzyıldan 20.yüzyıla kadar yer alan çekişmecî siyasi olayları⁷ detaylı olarak katalogladığı dönem çalışmalarının neticesinde öne çıkan bir dönemi fark eder. 1750-1850 yılları arasındaki zaman aralığında sıradan insanların diğerleri üzerinde yaptığı toplu taleplerin belli bir yöntem ve araç tertiplerinde belirgin bir yön değişiminin ortaya çıktığı kümelenmeler göze çarpmaktadır. Çatışmacı siyasetin içindeki bu yön değişikliği kümelenmeleri, farklı siyasi rejimler içinde farklı dönemlere denk gelse de çatışma repertuvarlarında, belirgin bir yeni kampanya, performans ve gösterim (display) birleşimi ortaya çıkmıştır. Tilly (2004:8), katılımcıların ve gözlemcilerin, ortaya çıkmış olan bu yeni siyasi modeli *hareket* adıyla ifade ettiklerini ve kendisinin de bu değişimi aynı adla kullanmakta bir sakınca görmediğini

⁷ Çekişmecî siyaset, contentious politics, sosyal hareketler tanımından daha genel ve geniş çerçeveli bir tanıma ifade eder ve sıradan insanların genellikle toplum içinde etkili bir kesimle birlikte dayanışma içinde kuvvetlerini siyasi otoriteye karşı bir araya getirmesini açıklar. Sosyal

hareketler ise modern ulus devletlerin oluşumuyla baş göstermiş, siyasi çekişmelerin, sistemli ve sürdürülebilir bir şekil almasını, karşıtçı duruşun çoğaltılmasını, koordine edilmesini ve belli bir yapı kazandırılmasını ifade eder (Tarrow, 2003).

aktarır. Siyaset bilimi literatürü böylelikle yeni bir terminoloji kazanmış oluyordu. Ancak bu terminoloji ortaya çıkış şartlarının paradigmalarının içinde sıkışmış olarak ilerlemiş ve siyaset biliminin kapsadığı çok daha geniş bir dünya coğrafyası ve çok daha katmanlı ve aktörlü günümüzün sosyal ilişkilerinde birçok analitik ihtiyaca cevap veremez hale gelmiştir. Sosyal hareketler çalışmalarının geleneksel açıklayıcı paradigmalarının eksik kalması eleştirilerinin temelini, alanın en erken sosyal bilimcilerinin tarihin içinden sosyal hareketleri keşfetmiş olmaları gerçeği yatmaktadır. Siyasetin sürekli değişim, genişleme ve devinim içinde olduğu küresel zamanlarda, geleneksel sosyal hareket çalışmalarına yönelik eleştiriler, bilimsel ihtiyaçlar ve alternatif sosyal hareket çalışmaları yoğunluk göstermektedir. Bu makalede ele alındığı kadarıyla, günümüzün sosyal hareketler literatürü yeni ihtiyaçlara cevap olarak, küresel güney olarak adlandırılan dünya coğrafyasına yönelik sosyal analizleri, kültür elementinin sosyal hareketlerde çerçevelemenin bir parçası olmaktan daha ileri giderek kendi başına bir kategori oluşturduğu örnekleri, temel aktörlerin sayısal anlamda büyüklük arz eden gruplardan çıkarak aktörlerin tek tek bireyler haline gelmesiyle anlam ve duygu ilişkilerinin öne çıktığı çerçeveleri, ve son olarak da etnograf anlatıcının kendisinin bizzat katılımcı olduğu aktivist yazarların örneklerini içermektedir. Bahsi geçen başlıklara ek olarak günümüzün sosyal hareket literatürü, ayrıca psikoloji ve sosyal psikolojinin genişleyen çalışma temalarının da literatüre eklenmesini beklemektedir (Goodwin & Jasper, 2004). Yeni analitik yaklaşımlara 2000li yıllardan itibaren kavuşan sosyal hareketler çalışmaları, günümüz dünyasında sosyal hareketlerin, yerel, ulusal ve küresel siyasetin içinde her geçen gün daha aktif, yaygın ve çeşitlilik arz eden bir hale gelmesiyle yeni ihtiyaçların ve karşılığında bu ihtiyaçlara yönelik yeni çalışmaların önünü açacaktır.

Kaynakça

- Bayat, A. (2013). *Life as politics: how ordinary people change the Middle East*. 2nd edition. California: Stanford University Press.
- Bringel, B. (2016). The long June: the 2013 mobilizations and the future of social movements in Brazil, in *Understanding Southern Social Movements*, London, New York: Routledge.
- Camoraff, J. and Camoraff, John L. (2012). Theory from the South: or, how Euro-America is evolving toward Africa, in *Anthropological Forum* 22(2), 113-131. London, Boulder: Paradigm Publishers.
- Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: social movements in the internet age*. 2nd ed. enlarged and updated. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Currier, A. and Thomann, M. (2016). Gender and sexual diversity organizing in Africa, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Chowdhury, A. R. (2016). Claiming "ecological property rights": movements against hydropower projects in Maharashtra (India), 1960-2004, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Daniel, A. (2016). Being in-between: the women's movement in Kenya, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Desai, M. (2013). The possibilities and perils for scholar-activists and activist-scholars: reflections on the Feminist dialogues, in *Insurgent Encounters: Transnational Activism, Ethnography, and the Political*. USA: Duke University Press.
- Durac, V. (2016). Social movements, rebels and free-riders: the Yemeni uprising of 2011, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Ennaji, M. (2016). The Feminist movement and counter-movement in Morocco, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Espinoza, O., Gonzales, L. E. and McGinn, N. (2016). The student movement in Chile and the neo-liberal agenda in crisis, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge, 2016).
- Estévez, A. (2016). The technocratic turn of the Mexican human rights movement: from administration of justice to management of suffering, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Fadae, S. (Ed.). (2016). *Understanding Southern social movements*. London & New York: Routledge.
- Fadae, S. (2016). Rethinking Southern environmentalism: Iranian environmental movement and its premises, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Flacks, R. (2004). Knowledge for what?, in *Rethinking Social Movements: Structure, Meaning and Emotion* (ed. Goodwin, Jeff & Jasper James M.) pg.121-135. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Ganz, M. (2004). Why David sometimes wins: Strategic capacity in social movements, in *Rethinking Social Movements: Structure, Meaning and Emotion* (ed. Goodwin, Jeff & Jasper James M.) pg. 155-177. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Gould, D. B. (2004). Passionate political processes, in *Rethinking Social Movements: Structure, Meaning and Emotion* (ed. Goodwin, Jeff & Jasper James M.) pg: 155-175. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Jasper, J. M. (2018). *The emotions of protest*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 2018.
- Jobin-Leeds, G. (2016). *When we fight, we win: Twenty-first-century social movements and the activists that are transforming our world*. New York, London: The New Press.
- Juris, J. S. & Khasnabish, A. (Ed.). (2013). *Insurgent encounters: Transnational activism, ethnography, and the political*. USA: Duke University Press.
- Kurzman, C. (2004). The Poststructuralist consensus in Social Movement Theory, in *Rethinking Social Movements: Structure, Meaning and Emotion* (ed. Goodwin, Jeff & Jasper James M.) pg. 111-121. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Lassak, M. & Pye, O. (2016). Social movements, state power and party networks in the Kingdom of Thailand, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Mansouri, V. & Hendawy, A. (2016). Fooled by the folol: How antagonisms and misrecognitions within social currents stunted the Egyptian Revolution, in *Understanding Southern Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Polletta, F. (2004). Culture is not just in your head, in *Rethinking Social Movements: Structure, Meaning and Emotion* (ed. Goodwin, Jeff & Jasper James M.), pg: 97-110. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Steinberg, M. W. (2004). The intellectual challenges of toiling in the vineyard, in *Rethinking Social Movements: Structure, Meaning and Emotion* (ed. Goodwin, Jeff & Jasper James M.) pg. 121-135. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Tan, A. E. & Snow, D. A. (2015). Cultural conflicts and social movements, in *The Oxford Handbook of Social Movements* (ed. Della Porta, Donatella & Diani, Mario) pg: 513-533, Oxford University Press.
- Tarrow, S. (1998). *Power in movement: social movements and contentious politics*, 2nd ed. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Tilly, C. (2004). *Social movements 1768-2004*. Boulder, London: Paradigm Publishers.

Tüfekçi, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. New Haven, London: Yale University Press.